

ШКОЛСКИ ЛИСТ.

Брой 16. У Сомбору 31. Августа 1867. Год. IX.

Школски Лист излази месечно дваред: сваког 15. и последнѣг ,
а Пријатељ србске младежи излази као додатак школскога Листа.
Цена е за оба Листа 4 фор. на годину.

Србске народне школе пре десет година и данас.

Пролетос се навршило десет година, како е управу наших народних школа у Србској Войводини на себе примио школски саветник госп. Др. Ђорђе Натошевић, и одма од тога часа покренута е наша народна школа из дуготрайног чаменя у свежи напредни живот.

Сви ми, кои памтимо годину 1857. и по коју десетину година пред тим временом, добро се опомињемо у каквом су јдном станю тада школе наше биле. Али ми смо и очевидци неуморног рада и безпримернога пожртвовања, с којим се родољуб овај прихватио тешкога посла поправљања и уређивања наше школе, и при свим многобројним препонама, што овоме послу и с поля и изнутра на путу стаяху, и при свем том, што е прави и непосредни уплив овог господина на школу нашу тек три, четири године трајо, доживисмо, Богу хвала, ипак красне успехе по изображавањѣ младежи наше, кое данашња школа Србству већ од више година приноси.

Сада дакле, кад се десетина година од преображаја наших школа навршила, и кад, као што с тугом чути морасмо, званични уплив госп. Натошевића на управу школа наших, сасвим престае, намеран сам у овоме Листу представити верну слику наше народне школе у години 1857. а затим изнети на видило оне промене, кое су једино по родољубивом заузимању поменутог господина школског саветника у школама нашим за ових последњих десет година учинѣне.

Нис моя намера овде хвалити дела овог врстног Србина. Дела та сама собом нѣму на највећу славу служе. У њима

е он подигао себи вечити споменик, кои ће живити док год буде србске школе и напредка у нѡйзи, и кои ће у онолико већма расти и светлити, у колико народ наш у просвети напредовао буде. Али као очевидца, савременика и учитеља србског дужност ме моя морално позива, да у овоме Листу јавности предам читајућем свету нашем, како е код нас било некада, и шта е ураћено за ових десетак година. Може бити, да ће они мужеви, којима правителство поверило буде управу наших школа, из ово неколико редака упознати у колико смо досада у школи напредовали, те по томе ће радњу своју управителску и известителску на започетом сталном темелю продужити, и срећно наставити моћи ону сграду, коју е врли предходник нѡихов, тако славно и ваљно зидати започео.

Све што ћу у овом чланку говорити, права е и чиста истина, и оснива се ово на собственем искуству мом, ово на речма најваљнијих и сваког уваженя достойних учитеља наших из разних крајева Бачке, Баната, Срема и Баранѡ.

Ја дакле почињм са представљањм слике наше народне школе каква е она пре десет-година била. —

I.

Основне школе србске године 1857. биле су у јадном стању, крайнѡ запемарене и опале. У њима е владао највећи механизам, најподлија педантерия и робска тирания. Деца су учила молитве верованѡ и заповести сячући у глас; ни едно едно дете није разумевало ни најманѡ молитвице, ни заповеди ни верованя, па и сами учитељи и непомишляху, да то ваља разумевати и к срдцу примати, него држаху да е све то само за просто сяканѡ и безсвестно рецитованѡ. Катихисис учила су деца на памет од речи до речи, нит им е што из нѡга тумачено, нит е ко смео запитати шта значи ова ил она реч. „Тако е написано, тако треба научити,“ то бияше заповест наших учитеља и катихета. Што деца нису разумевала ни речи из катихисиса, што су одговарала без смисла и без осећања, на питаня коя учитељи из књиге задаваху, на то се нитко ни освртао није; то се држало да е сасвим на свом месту и како ваља. Ни у једној школи нашој није се приповедала ни една једина библична приповедка; учитељи нису ни знали да им те приповедке знати ваља. — Ђдва се у две три школе неколико пута преко године и то неделюм на каталогу тумачило Еванђелије као ванредан предмет. — Деци није казиван

У
Р
Т
С
К
А
Б
И
О
Т
Е
К
А

на србски ни онај Апостол, која деца уяху, да у цркви чи-
 таво; ние се знало у школама нашим ни за једну изреку из
 Светога писма, ни за једно житие светих; деца нису никад ни
 питана кад им је крстно име, а камо ли да им је за утла ста-
 ваћи живот светца која им рођитељи славе. Деца нису знала
 шта кои празник значи и зашто се држи и светкује, ер им ни
 то никад не беше казивано; ни за саме највеће Христове праз-
 нике и пр. Боровљенѣ, Сретеніе, Цвети, Духови, ни једно дете
 ние умело казати шта значе. Могао је трко повести по шет,
 седам и више година у школи нашој и ићи сваке недељ у
 цркви, па никак да незна значењѣ ни једне иконе, ни једне
 ствари у цркви, ни једног богослужбеног реда и обреда, ни једне
 ектение. — Више смо о божијем закону дознавали оу тѣѣ-
 наца по тѣѣм школама, и из тѣѣх књига, него оу своих учи-
 теля и свештеника у својој школи и у цркви. Часловац и Псал-
 тир читаво се најпре у глас, аок деца оно пет или шест реда
 што је за лекцију задато, ненауче на памет, затим се то са-
 чући и кривећи се бави прочитавало пред учителѣм али као
 да је хинезки, тако се нитко ние бринуло да деца добу до ра-
 зумевања онога што се чита. Оуда ове свете и свакол почи-
 тави достојне молитвене књиге добоше код наших људи и код
 омладине у подсмех и у презирањѣ; ер нитко и не помишљаше
 на блато кое оне у себи крју, а сви, готово без разлике,
 држаху да је у њима контромерат неразумљивих славенских
 речи и изражава, која се смисла незна. Исто тако било је и
 са црквеним повѣѣм. Ово и ние била обвезна наука, него е
 учителѣ одбрао по неколико мушке деце, коя имаю добре гла-
 сове, па их е учино повти одговоре на литурги и антифоне за
 велике празнике. Ученѣ ово ишло е скупа и у глас. Старија
 деца су велеласно сва у један глас кричала, а млађа уз њи
 гунѣла. Поелице никад ни један пово ние, текста ни један
 знао ни разумевало ние. Оу туда оно немало ризвачењѣ понав,
 са која нам се народ оу цркве одцадо; оутуда оно извртанѣ,
 речи у црквеним песмама, кое е тако већ отело мах, да су
 деца па и одрасли људи (и сами неки учитељи) повли овако:
 “Сят, сят, сят Господъ славои; — Амин, да исполнит ся оста-
 вѣша; — но јединъ забави нас; — во славу Бога оу сати” и
 још горе коешта. Ни један свечар ние знао своје свету тро-
 пара одпоти, а још мањѣ казати шта оне речи у тропару значе.
 Ни један ѣак ние знао, да понавѣ, часловац и псалтир припа-
 даю к науци вере и закона.

Науци гледаня ние се знало ни имена; од вештбаня и из-оштраваня умних и душевних снага дечиѣх ние било ни трага ни гласа; о вештбаню у мишленю и говору ние ни едан учитель наш ни помишляо, нити су школске старешине и визитатори од свега овога што учительима казивали. — Шта више, ако е кое дете запитало учителя о чему год, што е у природи опазило, то е тим навлачило на себе највеће негодованѣ, и сматрано е као упорно и безобразно, пак е за то јошт где-кой пут и бијено било. Под таквим настављанѣм ние чудо, што су нам се деца затупити морала, и што е њихов разум и срдце у парлогу заостало.

Читати учило се свуда сричући овако: Буки аз ба, я я, Бая; буки он бо, буки аз ба боба и т. д. — И тако се учило читати не само из старога буквара, него и онда кад е садашњи за гласанѣ удешени буквар у употребленѣ уведен. Я сам наилазио у едной од најуредниѣх тобож' школа да се читало у букварском разреду другога полгодия овако: „Ша тврдо он што, слово у су, што су, тврдо яћ тѣ, люди у лу, тѣлу, добро он до, буки рци аз бра, добра, ест е, люди аз ла ела.“ И овако: „Буки он глагол дебело ер Бог, ест е, Бог е; слово тврдо вѣди он ство, рци иже ри створи. и он јо, створијо.“ — Овако и још горе учило се код нас читати, па е тога су нам деца по две и три године провела, док су до читаня дошла, па и то е било јадно и недотупавно. — Само е две школе било у целом войводству где се до год. 1857. гласало, и то силом истеруюћи гласове.

Прва Читанка читала се као и Часловац, сви су читали у глас, нит се разбирало знака писаня нит усклика, ни за точке ни за двоточке; о смислу ни спомена било ние. Паметан човек морао се упропастити кад е покрај школе прошао и слушати морао, како сва деца с учителѣм, ил ма поедино доте, (без одмора и без спуштаня гласа без свести о оном шта чита) питанѣ на кое одговорити треба, читаху ево овако: „Есу ли вам познате планине брегови и чотови. Чим су обрастли. Из землѣ изтичу извори. — Киша пада у капљама, чим се чувамо од кише, снег пада налик на перѣ. Шта ради е гледате кад пада киша или снег, зашто.“ — На то би учитель одговорио: „Доста, видим да добро читате, сад ћемо читати далѣ! — Ето то нека служи за осветленѣ, како се и на кои начин у нас још године 1857 србско читанѣ учило. Ако е на испиту захтевао кои гост да деца читаю ма где из књиге, то би на

нѣга напао Директор да се окане тога посла. Немогу деца знати сву читанку ил псалтир, него доста е нека испитую из оних шест седам листи што су по стотину пута у школи у глас читали, и по томе на изушт научили били. Ни у едной школи нису деца умела приповедати ни оне приповедке што су у читанци, а јошт манѣ друге; о прошлости народа нашег, па и о прошлости самога свог места нису деца ни пойма имала; ни едне народне песме, ни едне едине народне пословице нису деца учила; не беше ни трага од живота и живости у народној школи. Редко е кое дете знало и за своје право народно име У говору употребљаваху и деца и учители туђе речи н. пр. штрихла, плайваз, федермесер, регреш, пухпинтер и т. д. Земљописно комађе читало се без земљовида, природописно без едне едине иконице, о езикословљу нигде ни трага било нив, нигде се нив доводило у свезу оно што се учи са оним што е одпре научено. — Деца нису знала ни за своје место рођеня, нису познавале ни сеоске власти и старешине, нису знала ни кад е храм њиове цркве, нит су разликовала у месту свом народе по народностима и верама. —

Писанѣ се учио одлучено од читаня. Почело се учити тек у часловској школи и то по оловци или по прегледалици, писало се без сваког поима о потезовима почевши ма од које стране, и терајући ма како. Часловци су писали првих пет месеци сваки дан малу азбуку, а потом за исто толико времена велику. Псалтирци су писали едно те едно: Ада, Боя, Вода, Гора, Диня Ириг, и т. д. — Ни едан ђак нив умео написати што по казивању; диктандо нив се никада писало; од слободне писмене радиѣ нигде не беше ни спомена. —

Рачун се учио овако: Мала деца уз велику сјакала су по сву годину у глас броянѣ: едан два три до деведесет и осам, деведесет и девет сто, и т. д. Сва су деца уз то главом махала, као оно дервиши у текии кад се петком после подне кланяю. Учитель е дотле резао пера, прописе леньирао, или е чинио „прохлаждение“ по ходнику. Стария деца певала су у глас све четири рачунске таблице, и то у варошким школама не само на србском него и на немачком — па по негде и на мађарском езику. — Овај уманути и недотупавни посао рађен е у место рачуна на памет. Прави рачун на памет сма-трац е за пилярски посао; с њиме се учители нису хтели да занимаю, или управо нису ни знали да га има на свету. Писмени рачун састајо се из написиваня броева, из напамет

научених правила рачунаня и из радић сва четири вида за учителѣм. Горега механизма ние могло на свету бити од овога. Могао си задати што најлуђе, па би деца ипак радила и учитель с њима заедно. Тако е едан директор год. 1855. задао на испиту ово : Сабери 24 коња, 5 волова, 195 мерова жита, 85 форинти и 27 мерова пасуля.“ Дете ние знало шта да ради, а учитель му е повикао : „Лудо! како неби знао! подпиши, па сабери ето ти готово посла. То се бар може најлакше учинити!“

Напоследку ни у едной школи нашој не беше ни спомена о рисаню ни о воћарству и вртарству, нигде се не певаху одабране светске и народне песме. Гимнастику сматраху люди наши за комедијинки посао; учители за њу ни знали нису, а камо ли да ју у школе уведу.

Ето тако нам бияше са школским радом пре десетак година, и то нек нико не мисли да сам побројо све мане из најгорих школа; напротив я сам пред очима имао најболѣ школе наше из онога времена, и навео сам чега ни у њима било ние, а одтуда дае се мислити како е јдно морало бити станѣ осталих наших народних школа.

Но ние се ни мало чудити станю томе; ер у оно време не имадосмо ни у едной школи ни едне иконе за наочигледно сматранѣ вере и закона. Ми, кои имамо пуну цркву најкрасниѣх икона, кои се у собама нашим пред иконом Богу молимо, имађасмо школу празну без иконе, или са каквом полупаном иконом, коју е учитель с тавана скинути дао, и на којој се само мало позлате и бое видити могло. — Изгледало е као да хотимице оћемо децу да одвратимо од православия и да угушимо у њима и последню искру естетичног чувства. — Ни у едной школи нашој небеше слика за науку гледаня, ни земљовида, ни рачуналке; само се у гдекоима видити могла „рука што перо држи,“ ал ни едно дете незнађаше шта та слика показуе, и на што служи, него се уобште то сматраше за неко сташило, и деца се од слике те као од баука бояху. Напротив могао си видити у многим школама о клину обешене измоловане магарце што су деци о врат вешали кад лекцију ненауче; такође прутови и фиргазови сачиняваху необходимо нужна средства за васпитаванѣ у школама нашим; прут бияше као неки скиптар у руци учителя и нѣгових помоћника стариѣх ђака, што пазише и децу преслишаваше.

Школске сграде бияху нам уде и загушљиве, у многим

селима па и у самим варошима мрачне и влажне; многе школе без патоса и без скамја или са незгодним скамјама. У школи бяху деца понавине без књига, нигде не беше фонда ни завета за куповањ књига сиромашној деци; фондова школских имали смо само на неколико места, па и ти стаяху без сваке користи и без правога определена. У школама не беше светковина и свечаних дана. Школа бияше према броју житељства и у самим већим местима веома мало; девојчких школа беше само неколико и то једнокласних, без па се у овима женска радња учила. Главну школу са четири разреда имали смо само у Сомбору, а и та беше удешена по старом калупу и у доста незгодном стану што се педагогичне стране тиче. Недельних школа не беше баш ни у једном месту, шегртских било је до душе неколико али тек само по имену. Школских фасја на неколико је само места било.

Но од свију ових јада, што пречише напредак школски, највећи су били: јдни положај учитеља наших и њихова слаба вештина у одправљању звања.

Положај учитеља наших беше врло жалостан. Школских наредба и закона небеше готово никаквих. Намештањ учитеља бивало је обично по миту или по пријатељству. Ко је школу надгледао, и како? како су визитатори са учитељима поступали, узмимо само од 1840. па до 1857. године? Каква је права имао јдни наш учитељ? Ко је њѣга поштовао и уважавао? Ни је ли на грдну срамоту нашу бивало старешина кои су учитеља као свог роба сматрали, и од њѣга захтевали да им конјошару чисти и конѣ чеше и пои? Ни су ли јдном Господину у Темишвару још године 1856 учитељи башту заграђивати и свакојка мита носити морали? Уз то плате учитељске беху малене, па било је случајева, да је јдни учитељ морао приликом побольшања плате или премештања на болѣ снабдѣвено место, старешини свом обвезницу дати, да му је по стотину форинти дужан. На начин најпоганији глобили су сироте учитељ неке неисправне старешине, па већ и сами сеоски главари без бакшиша плату им нешћаху издавати. —

Учитељи бяху без икаква метода, ни јдне педагогичне књиге ниси у њи могао видити; о школском листу није код нас још нико ни санјати могао, састанцима и договорима учитељским не беше ни спомена. —

Препарандија стаяла нам је худо и жалостно. Плата је професорска мањ износила него надница јдног простог надничара.

Зданије препарандске школе беше низко и опало без икакве учевне опреме; код Завода овога небеше никаквога завештаја ни за препаранде ни за професоре ни за учевна средства. Библиотека имађаше на 600 комада које још с почетка поклоњених, које од којекуда покупљених старих књига. Педагогija учили се по рукопису од 5 до 6 табака и овај беше пун погрешака. У овој педагогiji међу осталима беше и то написано да учитељ не може се назвати и васпитатељем; ер што родители за цели дан по кваре, то није у стану учитељ за 4 сата поправити. По томе дакле од учитеља се ишту само неке механичне способности да може децу у миру и у тишини одржавати и благим спољашњим обичајима навикавати их. Педагогija се преписивала, без тумачења задавала, и од речи до речи наизуст учили. О антропологији и психологији, о историји васпитавања и учења, о делима и начелима најславнијих педагога не беше у овој науци ни спомена. Методика учили је да учитељу нису нуждне науке и вјештава, но само извјестне механичне способности за обучавањ деце у читању писану и рачуну. Али и о овоме беше мало науке и то све застарело и вайкадашњ. Ту су приправници учили како треба познавати писмена у четири пута т. е. прво с табле школске и са малих штица; друго с штице школске; треће по азбучном реду, и четврто по реду како се сриче. О школским књигама није било ни спомена ни онда већ кад су ове на свет изишле и у школе уведене биле, — Препарандија стаяла је посебно ван сваке свезе са основном школом, нити је било практичних покушавања у овим школама, ни аускултовања, нити икоје свести о разумном начину обучавања. Из економије учили се само о саденој дудова и држану свилених буба. Рисањ и краснопис предаван беше без гледања на практичну корист одавде по учитељ. Географија се учили без мапа једино при помоћи маленог једног земаљског глобусчића. О природословним наукама, о Геометрији, о гимнастици и хармоничном појњу ни трага ни гласа још онда у овом заводу небеше.

Ако је што млађи учитељ препарандије уз предаванњ српског језика о познавању и употреблењу читанака, и о начину како се деца уче писати и читати узгред приправницима говорио, то је све сматрано од редовног учитеља Методике за фантазију и недотупавну санјарију и морало се само крадом чинити, да се непобия цена постоећем реду.

Црквена и школска свечаност о св. Сави није била у пре-

парадји дозвољена, нити се трпила. Ђдва се смело о делима овога светитеља пред ученицима говорили. У зданију приправничком не беше ни једне једине свете иконе баш као оно и у школама и т. д. — — —

У идућем броју говорићемо о том какве су наше школе постале од године 1857. до 1861. и какве су сада. —

Мисли и изреке једнога од првих педагога новијега доба.

УЧЕНЉ И УЧИТЕЉ.

Свако ученј мале деце ваља поглавито на то да иде, да умне снаге развија, а не да само знања даје. Учити малу децу, да само шта знају, а не штети оним знанјем развијати умне снаге у њима, лудост је. Школа, која не тежи за тим, да снаге развија, но само да научи децу овим најобичнијим вештинама за живот, то је права пука школа, што само пукце одгаја, па ће бити и остати пукци. —

Ученј ваља вештабајући да развије моћ мишљња. Онај механизам, што само товари у памет, а не обазире се на моћ мишљња, није наука за люде, но само за чворке, чавке и папагаје. —

Ј мрзим на сваку пасивност у ученој и у мишљњој. Није знанј што снажи, већ разумеванј, не мртво нагомилаванј знања у памети, већ свестно пречиненј тога у разуму, не приманј већ траженј, не верованј већ испитиванј, не готово већ готовленј, не преджватанј већ расчланљиванј. —

Не сме наука бити цел, већ средство. Где год се узме наука за цел, ту човечја личност пропада, а изађе идолопоклонство науке, као што се то на нашим великим школама виђа. Права је цел ученај развитак ума. —

Није ни на великој школи научност у голом знању науке, већ у самосвестном мишљенју и раду на њој, нити је темелност у објективном исцрпљенју предмета, већ у субјективној висињи и енергији мишљенај, што само науке развија. —

Подстицанј на саморад, то је поглавито средство при изображавању деце. Теорија подстицања то је данас права теорија ученај. Зато није при ученој деце өзгра ни учитељ ни учевни

предмет, већ дете, а учитељ заједно са учевним предметом само е средство, и има се удешавати према детету. —

Право е ученѣ у томе, да сваки сам собом истину (знањ) потражи и да се помучи, да е нађе. То само изображава. —

Ј би убио ђавола од радости, кад год коју нову истину сам нађем. —

Само оно ученѣ прија, на којем деца собственом снагом мишленја раде. Побудити тај собствени унутрашњи умни рад у деци, то е најпоглавитии и најкористниии посао правог учитеља. —

Воља и љубав к ствари тим се побуди, кад се учини, да дете само своим мислима око оне ствари ради. Само се тако усвои наука. —

Нико не буде паметан од туђега знања, већ само од свога. Ко само онолико зна, колико е учио, то е слаб човек. Своје собствено знањ, то е што загрева, оживљава, тера; туђе е знањ као и позајмлјно довед ладно и мртво. —

Никоме оно не вреди, што има без напрезања, нити то помаже, нит се поштуе и уважава, нити е стално. Шта дакле слѣдуе одтуда по развитак моћи мишленја, волѣ и тежњ? — Ј држим, да сам доста јасан, зато нека ни едан учитељ то незаборавља, но за вечиту успомену мою увек на уму има. —

Да би могао учитељ децу на овај саморад, ову умну гимнастику побудити, подстаћи, надражити, иште се, да е животног духа, да е снажан у знању и дисциплини, да има подпуну власт са оним учевним предметом, иште се слободно предавањ, а не из књиге, и вештина, да уме предмет онај не само у дијалочки вид свести, већ и у питања нова и занимљива за децу, да свако питањ буде деци као оструга, да их подигне на живу пажњу, да побуди на живостан саморад, па да сама нађу ону истину што се тражи; тако ће постати истина њиов собствени проналазак, те тим и собственост. —

Развитак урођених способности починѣ са најситниим мрвама, па иде на више, док не дође до личнога вршка. —

Не донесе дете на свет ембрионе од појмова, већ само способност за појмове. Нема у човечјој души ја од појмова, па што чекаю учитеља, да их излеже; него се имаю она природна способности за појмове своим начином да развию. —

Право ученѣ иде са гледанја на појмове. Појмови без гледанја само су празне речи. —

Наука са децом има онде да почне ил онде да настави, где су деца собственим искуством и гледанјем дошла, па пошто

им е оно изјашниџно и пошто су о оном обавешћена, ступа се далџ. Са познатого има се прелазити на непознато, а све непознато има се пре што болџ показати наочигледно, па онда водити појам. Најпре ствар, па онда име и реч; а међу појмовима е први онај, што е најпростиј, па онда се ваде следећи. Са конкретного прелази се на абстрактно. —

Свако ученџ деце валя да се непрестано обазире на моћ дестега схваћаня, ню непрестано да вештба, и само с њом да ступа на далџ и на више. Ко на то пазн, само тај и напред ступа, и само е то прави учитель.

Најболџи е метод ученя дијалогичко развияјући. —

Ко ма кою склоплџну систему предае озго доле, тај почињ куђу градити с крова, он загуше разум; али ко предаванџм упуђуе и наводи, да слушаоци сами склопе систему, тај буди, тај учи најболџ. —

Оно ученџ, где деца говоре речи за учителџм није учительска вештина већ бабска. Деца ће, ако оћеш, за тобом и маукати. Што се разуме није нужно, да се говори за другим. Наука док се не разуме не вреди ни за шта. Несварљиво ело уквари још и моћ свараня. Само е она наука знанџ, која се разумом свлада и учини. —

Све разумно има се разумљиво предавати, почевши с гледаня. Што год е проналажљиво има се тако предавати, да сама деца истину пађу. Само оно што није проналажљиво, већ што е дато, позитивно, то се мора и деци дати, да приме као што е, ер с њима то истраживати била би лудост. —

Учитель има само оно и онолико да говори, колико е нужно за подстицањ деце на саморад. Дете валя да говори, и да говорећи учи и научи говорити, а не учитель. Што манџ он, а више дете узговори, то е болџи и метод и успех. —

Сваки учитель валя да зна, да голо и непрекидно саобщтаванџ умори децу и люде. Рад, собствени рад, тај живот држи. —

Валян учитель не говори много, ни рад запта ни рад науке. Говорљив учитель загуши децу многим говором. —

Сваки начин ученя може у вештака бити добар, само не брбљиви. Брбљиви учитель то е страшило, хавет, што загуши у деци дар мишленя и убије. —

У школи, која ће да одговори данашњџм времену не вреди папагајство читаня, рачуна и катихисиса, са чим се оно до скоро растресаше мађисторска педантерия, ароганция и игно-

ранция. Данас се иште развитак снага, а не натрпањ и нагомилањ мртвих слова, иште се свестрано пробуђенј душевних дарова дечић. —

Још и данас има гомила школа, у којима влада леньност, незнањ, предрасуђа, меканизам, шлендрия, шалабактерлук. —

Још и данас има гомила школа, што правом изображенју исто толико шкоде, колико користе; има их гомила, у којима грађани и селяци науче читати и писати, али им се природни здрави разум загуши. —

Вредност школе не мери се данас само по гомили наука, што их деца науче, већ и по степену развитка умних дарова помоћу оних наука; а овај развитак мери се по окретности, живости и снази истих дарова и њиовог саморада. Свако ученј треба да е гимнастика и атлетика ума. Не само оне лекције, што имаю за предмет науку разумљиву, него и све остале треба да подстичу на умни рад и умерено напрезанј. У томе е далеко већа корист, него у мртвом нагомиланју голих наука. —

Што се већа гомила научног материяла тек мртво натовари у памет, то се већа загуши разум. —

На изуст знањ, ако е само знањ речи, не вреди ништа. —

Што има да се памти, нека се пре изясни док се разумом не схвати. Само се оно и лако и радо памти; што се разуме. Човек није автомат, мртва бесвестна машина, па несме се с њим и поступати онако; није нђгова глава мртва машина, да у њоу сипаш, шта и како ти е воља разумљиво и неразумљиво. —

За слабљ одарено и за тупљ дете нема већега убиства но задавати му гомилу на изуст да учи. Тек то га сасвим затупи, умане. У кога е слаб желудац, валя сам по мало да еде, док га неоснажи за више. —

Највећа се чувати валя, да се гомилом наука не загуше слабе дечије умне моћи. Ту гомилу валя дечији разум да својски пречини, а да не напуни главу, како би увек остало понешто и слободне прелишне снаге, да може оно и само собом даљ пречинјавати. —

Што год се учи валя да се изради својски. Ништа већа не ослаби ум и разум него овлашно полутанско ученј. —

Неопростен е грех измучити децу тим, да гомилу знањ науче, а не старати се, да незабораве то. Како ли е лепо одпуштати децу, да знаю гомилу ствари вредних памтениа. —

Де год учителя видиш, да има у школи много посла са дисциплином, то знай, да е кукавица и незналица. Вештак држи дисциплину болъ ученѣм, него дисциплинованѣм. —

У школи без духа одма ме спопадне мука, не само душевна него и телесна. Нема ти ништа несносниѣ, него почитаве сате морати слушати люде без духа, мртве ил живе ал тривијалне, просте меканичне, све иде по чекрку, а нигде свое волѣ ни свести видети. —

У школи треба да влада дух религиозни, ал не брбляви фарисейски ни кланяви и притворни, него прави побожни, и да све раднѣ просиява; а у школи хришћанской валя да влада дух хришћански. —

Учительски испити у сръбском учительишту.

(Продуженѣ).

Између 24. и 31. Юлия о. г. у учительишту Сомборском од старѣх практичних учителя, на особито захтеванѣ и по допуштению кр. Министарства Просвете допунили су учительски испит за главну основну школу са четири разреда ГГ. Јован Настић учитель Србобрански кои е 1859. приправничке науке у овом заводу свршио, и тада проглашен био за учителя у главной школи са изузетком само четвртога разреда; и Александар Раић учитель III. разреда сръбске главне школе у Вршцу, кои е год. 1864. други приправнички разред овде свршио, и том приликом проглашен био за учителя у основной и у нижим разредима главне школе. Још су од савршених приправника из прошлих времена допунили испите: ГГ. Душан Стойшић, Дамјан Попов и Сава Бугарски. Сва троица проглашена су за учителѣ у основной школи.

У првом приправничком разреду било е 22 ученика, од коих су троица из Кнежевине Сръбске. Од ових су тринайсторѣца свршили подпуно науке што се у I. разреду предаю, и могу без сваке препоне у други разред прећи; шесторица имаю из поединих предмета добивене слабе и едвадовольне оцене на почетку идуће школске године поправљати; едан се изяснио пре испита да ће од свое волѣ течай поновити, а двоица због слабог успеха мораю течай првогодишњи поновити.

Кад су оно школе наше у войводству Србском под енергичном и мудро управом Гд. Школ. Саветника Дра Натошевића пре десет година живо у напред прошле, и кад е у то време цео остарели механички начин обучавања одбачен и с новим рационалним начином заменѝ; — тада су школе наше у епархији будимској од целе ове реформе удаљне остале. Тамо се још еднако срицало и у глас рачунало све по старински без смисла и без осећања. У всен године 1863. држао е Гд. Натошевић предавања из новог Метода у Будиму и у Мухачу, и предавања та слушали су готово сви учитељи и школски управители из дотичних протопресвитерата. Да би се осведочити могло, у колико е овостручно делањ код дотичних учитеља добрим плодом уродило и у колико су они способни постали за одправљањ учитељског звања у садашњим напредном времену, наредило е кр. угар. нам. Веће под 29. Августа 1865. бр. 95.715. да сви учитељи Будимске епархије, кои су на поменута два места предавања из Метода слушали, имаю на концу 186%. или најдалѝ 186% год. практични учитељски испит положити. Прве године положише такав испит само три учитеља. Лане због рата није се испит овај држати могао, а ове године само су два учитеља из Будимске и едан из Вршачке епархије поменути испит до с' вольним успехом положили. Остали учитељи Будимске епархије, нису на испит дошли по свој прилици због бедног сиромаштва свог.

У Банату, после покрета од године 1848. ушло е у обичај да се на србска и на мешовита србско-романска учитељска места за учителѝ постављаю романски препаранди; због тога су многи србски синови из средњг Баната, па већ и из самог Кикиндског Диштрикта прошлих година у Араду романску препарандију слушали, и по том као Србљи право своје на србска учитељска места доказивали. У новие време почео е у Банату све већма отимати мах по србске школе незгодан обичај да се романски препаранди за србске учителѝ употребљаю, при свем том што ови нису за то ни мало способни. За предупредити ово зло, и уклонити све неспособне романске препаранде из србских школа, високо земаљско правителство издало е наредбу од 23. Апр. 1866. бр. 11.890. по којој сви они романски приправници, кои су на србским или на мешовитим учитељским местима, обвезани су били најдалѝ до конца Јулија 1867. год. у Сомборском србском учитељшћу положити испит о способности за обучавањ на србском езикѝ.

Уједно е наређено, да они ове врсте учитељи, кои до горњѣга рока овај испит не положи, имаю се са србских и мешовитих места дигнути и на романска упућени бити.

У след ове наредбе из Вршачке и Арадске епархије нис дошао у Сомбор ни едан учитељ да испит ове године положи, премда се за известно знаде да се у првој епархији пет до шест таквих учитеља налази, а јачно ће бити по неки такав и у епархији Арадској, на пр. у Арадском предградију Гају, у Печки, у Нађлаку, и у другим неким поморишким местима, где нис могуће, да е Србство сасвим већ утаманђно.

Из епархије Темишварске, у којој по казивању зналаца најмањ тридесет до четрдесет романских учитеља на србским и на мешовитим учитељским местима служе, дошло е на испит само шест учитеља. Од ових е г. Владимир Павловић учитељ Гатски положио не само испит прописани за осведоченј о способности обучавања на србском езику, него на собствено своје захтеванј испитан е био из свию поготову из свию предмета што се у овом заводу уче; с тога е он проглашен за способнога да може учитељм бити и у србским школама. Г. Любомир Марковић положио е прописани испит с довољним успехом и дата му е сведочба да се може употребити као учитељ у школама са србским езиком обучавања. Остала четири учитеља положила су испит с едва довољним успехом и дате су им сведочбе, да се само по нужди употребити могу за учитељ у школама са србским езиком обучавања. —

Из свега овога види се, да романски приправници са врло малим изузетком, нису способни за одправљанј учитељског звања у србским школама, и потоме чудно нам долази, што надлежне школске власти у Банату јошт и данас при постављанју учитеља на чисто србска места, романске препаренде предпоставляю онима, кои се за србске учитељ у овом србском учитељшћу достојно изобразише!

Желити би било да господа референти школски и чланови у дотичним консисторјама и окружни Управитељи школски свагда постављанј учитеља за дело савести сматраю, и да едино по правој способности, изјављној у сведочбама србског учитељскоприправничког завода, предлажу и поставляю учитељ, а да никакве себичне цели ни пријатељства при овом послу пред очима не држе; ер иначе сами ћемо криви бити ми Србљи, ако нам се люди наши у Банату узвлаше посредством школе и цркве које су баш на то одређене, да их у народ-

ности и у побожности сачуваю, отдрже и узвесе. — Ово се неговори никоме на укор, него едино из родољубља и за предупредити у будуће случаеве, кои би немилу дирнути морали сваког поштеног Србина, и кои би могли бацити сумњу на оне јавне органе, које смо вазда штовати научили, и кои треба да се особито поштују и уважавају у народу нашем.

Јошт ми остае говорити о приватним учитељским испитима. Два савршена богословца из Баната и едан митровачки приправник, сва тројица од више година практични учитељи, по добивеном допуштеном од дотичних високих власти, пуштени су на испит из свију предмета што се у овом Заводу предају; едан је између њих од испита одустао, а двојица нису у стању били испит с довољним успехом положити, па по томе нису ни сведочбе о способности добити могли.

Почем је и овом приликом осведочио се, да нити богословци нити други ученици нису у стању данашњим даном учитељски испит положити, док науке у овом заводу редовно неизуче; то је управителство учитељишта србског, високом кр. угар Министарству Просвете поднело предлог, да се у напредак сви проситељи, кои би приватно желили учитељски испит полагати, упућују да најпре редовно педагогичне науке у овом заводу уче, при чему би се савршеним богословцима и практичним учитељима у појединим случајевима могло допустити да први приправнички течај приватно учити могу, ал други на сваки начин редовно да учити имају. —

Доидућа школска година у овом Заводу почиње се 1. Октобра по нашем. Родитељи и старатељи, кои би желили синове и питомце своје за учитеља изобразити, позивају се да их до тога дана овамо доведу и управителству завода представе. У Завод се примају само они младићи, кои су 16. годину живота навршили, и трећи реални или четврти гимназијални разред у јавним или у нашим Србским гимназијама с добрим успехом свршили, кои су подпуно здрави, и кои испит за приманје у овом Заводу ваљано положе. Сваки кои примљени бити жели има осим школске сведочбе донети јошт крштено писмо и лекарску сведочбу. Ова последња мора бити од жупанског, односно региментског, или од варошког главног лекара издана. На испиту за приманје иште се знање науке вере, библичних повести, србске граматике и правилног читаня, славенског правилног читаня, рачуна с целим бровима и

разбитима, общтега земљописа, и основног црквеног поянја, у колико се ово у народним нашим школама учи.

Желимо, да честити и одабрани млади Србљи из свиу кравава нашег народа поврве у србску учительску школу, где ће се у духу своје православне вере, и миле народности за најважније и најкрасније звање, за народне учителѣ изобразити, и на службу милог нам рода Србског себе посветити моћи.

„Из Србског Учительшита.“

Школске вести.

ДОСИТЕЋВА СВЕТКОВИНА. На велику Госпоињу ове године славлѣна е у Чакову светковина у славу највећег мудраца и учителя србског Доситея Обрадовића, кои се у том месту год. 1739. родио и у тамошњој србској школи најпре учио. У цркви на служби Божиој говорио е проповед високопреч. Г. Теофан Живковић архимандрит Бездински. После службе ишло се с литиом у кућу где се Доситеј родио. Ту е освећена плоча на којој е урезано име и година рођења безсмртног мудраца србског, благословљѣна е школска застава, говорене су три беседе и певана е песма у славу Доситејеву.

Да би кућа у којој се Доситеј родио, за свагда србском остала, наумила е честита общтина Чаковачка купити ю и у нъој отворити девојачку школу. На ту сврху поклонно е Господин Архимандрит Живковић 100 фр. србски отлични и родољубиви властели Јован барон Николић и Ал. пл. Николић поклонили сваки по 50 фр. Јошт е том приликом Госп. Архимандрит Живковић поклонно на осниванѣ србске девојачке школе у Темишвару 200 фр. — При сјајном обеду, тога дана високопреч. Гд. Стефан Михаловић Архимандрит Бездински, говорио е у славу великога Доситея. — Желимо од свег срдца, да се девојачке србске школе у Темишвару и Чакову што пре отворе, и тим да се у предѣлу, где се Доситеј родио, и где е године детињства провео, оствари една од највредѣних жеља новога просветителя србског!

ПРЕДЛОГ ЗА ПОДИЗАНЊЕ ОСНОВНИХ ШКОЛА У СОМБОРУ.

У Сомбору има осим унутрашњѣ вароши 4 предградја : Горња варош Селенча, Банат и Црвенка. У овима нема још досад основних школа. Била е истина у Горњој вароши покрај цркве една основна школа, ал ту е пређашњи директор године 1855 приликом кад се главна школа с четвртим разредом разширила, укинуо. Садашњи управителѣ школски, године 1859. 1860. и 1863. пет пута е предлагао ондашњѣм поглаварству, да се србске основне школе подигну у Црвенки где има 330 деце, и у Банату, где има 169 деце, а да се горњоварошска школа успостави у предградию Селенчи (са 132 срб. деце). На све ове предлоге ние ништа урађено, нити е управителство одговора удостојено било. Сада е 27. Августа поново управителѣ оvd. главне школе садаш-

нѣм уставном представништву предлог учинио, да се горњоварошка школа⁵ установи, и да се засада барем још една нова предградска српска школа отвори. — Чуємо да е и високо угарско Министарство Просвете обштину нашу на подизаня ове предградске школе званично позвало. Надати се од родољубља садашњих наших варошких представника, да ће се ово просвету Србаља овдашњих велеважно дело скорим у дѣйствию привести, и с' тога их молимо да се угледе на врстне Новосађане, Кикинђане, и Вршчане, кои толико предградских школа основаше, а мањ их е на броју, него што е нас овде. Подижимо свуда народне школе српске, пак ће нам цркве пуније а биртне и тавнице празније бивати. То иште од нас Дух светога Саве и мудрог Доситея; то захтева Дух садашњѣга просвећеног времена; то е едно од првих и најглавниѣх услова обстанка и напретка нашег особито овде на овој страни, где смо с туђинцима измешани и где нам е црква, школа и просвета народна, едино и највеће благо наше.

КЊИЖЕВНА НАГРАДА. Преосвештени Макарије епископ Харковски, и славнопознати духовни писатељ, кад е по свршетку наука пре 25 година на књижевном пољу делати почео, заветовао се, да ће сав новац, што за књиге добијао буде, на ползу књижевства обраћати. На књигама своима досада стекао е он сто двадесет хиљада сребрних рубала, које е предао у државну касу, с жељом да му се за живота издае лихва, коју ће он у напредак на издаванѣ своих дела трошити. После смрти пак његове имаю постотке од горњѣ главнице обраћати на књижевне награде, и то едне године имаю се по одређењу св. Синода награђивати најбоља дела духовног садржја, а друге године по одређењу Академије Наука имаю се најбоља дела, која се о светским наукама на руском езику спису, награђивати.

НЕДЕЉНА ШКОЛА, У Баварској изашла е следеће наредба о недельној школи.

1. Сва деца мушка и женска дужна су после свршене основне школе походити недельну школу, и то до края 16. године.
2. Од ове школе ослобођени су сами они, кои другу вишу коју школу походе, или са знанѣм дотичне школске власти науку ову приватно имаю.
3. Пре него што ће које дете на краю 16. год. из ове школе одпуштено бити, има да положи испит свечан, да е прописане предмете доста научило.
4. Ако које дете неби довољног успеха учинило, има по пресуди дотичне школске власти још едну годину дана више ту школу походити,
5. При одпусту има се сваком детету издати сведочба о том, и само ће се онај сматрати за ослобођена, ко ту сведочбу покаже.

ШКОЛСКЕ КЊИГЕ.

Недавно изишао е каталог ц. кр. издаваштва школ. књига у Бечу за год. 1867. кои е и уредништву овом ради објаве достављен. Како се школска година сад започинѣ то за

Србска читанка за гимназије од Др. Ј. Суботића.

I део	—	—	—	—	—	—	—	—	—	65 новч.
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”	98 ”
Цвѣтник србске словесности од Дра Ј. Су-										
ботића I. део	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 ф. 09 ”
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”	1 ф. 09 ”
Међу књигама што се за награду доброј деци куповати могу налазе се код поменутога ц. кр. Издаваштва ове :										
Огледало хришћанске добродѣтели, састављено из Житија Светих, кои се у православној источној цркви и у србском народу особито почитују, од Н. Ђ. Вукићевића. *)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	50 новч.
Сстварно настављеније у газдовању, у виду приповѣдке за младеж од Ф. В. Хофмана (у лепом везу).	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 ф. 05 ”

Јавна Кореспонденција.

Г. Ј. Дамјановићу учитељу у Рачи. С два форинта, која сте у писму од 20 Јулија послали намирена е предплата за школу вашу од 1. Јануара до 30 Јунија, а не за друго полугодје, ер за прво полугодје нисмо никаквих новаца примили. О овоме изволите се код дотичне общине или односно на пошти којој сте новце предали извести.

RS Опоминѣмо све оне дужнике, — има их до 400, — кои су прошле 1866. године Школски Лист примали, а за њѣга платили нису, да дужности својој што скорије задоста учине. Овогодишнѣ многобројне дужнике, кои нам за целу годину или само за друго полугодје платили нису, пристойно молимо, да нам новце што скорије пошљу. Новци нека се у плаћеном и препорученом писму пошљу, ер иначе могу нестати. Будући да нам понајвише Обштине дугую за Школски Лист, што се њима или њиховим школама шалѣ; то учтиво позивамо Господу која такове Листове употребљују, да би се код дотичних община заузеле, да ове предплату, коју нам дугую, што скорије пошљу, иначе ће се издаванѣ Листа због оскудице у материјалним средствима обуставити морати.

*) Ова е књига по добивеном данас извештају у Бечу сасвим распачана. —

Издае и уређуе Никола Ђ. Вукићевић.

Брзотиском Андрије Вагнера и друга.